

ИСЛОМДА СЎЗЛАШУВ МАДАНИЯТИ: МАЪНАВИЙ ТАРБИЯ ВА ИЖТИМОЙ МУНОСАБАТЛАРДАГИ АҲАМИЯТИ

*Юсунов Хикматулло Абдулаходович-
Осиё халқаро университети талабаси*

Аннотация: Ушбу мақолада ислом таълимотларида сўзлашув маданиятининг тутган ўрни, унинг шахсий ва ижтимоий ҳаётдаги аҳамияти ҳамда маънавий ва ахлоқий тарбиядаги роли кенг ёритилган. Муаллиф Қуръони Карим ва Пайғамбар Муҳаммад (с.а.в.)нинг ҳадисларига таянган ҳолда яхши сўзларнинг инсон қалби ва жамиятдаги тинчликка таъсирини таҳлил қилади. Имом ал-Ғаззолий ва Ибн Қоййим каби улуғ ислом уламоларининг фикрлари орқали сўзнинг қалб, ният ва ахлоқ билан боғлиқлиги очиқ берилган. Шунингдек, яхши ва ёмон сўзлар ўртасидаги фарқ, уларнинг инсон ва жамиятга таъсири мисоллар орқали асосланган. Исломдаги сўзлашув маданияти инсонларнинг маънавий камолотга етиши, ўзаро ҳурмат ва меҳр-муҳаббат муҳитини яратиш учун муҳим омил сифатида баҳоланади.

Калит сўзлар: ислом ахлоқи, сўзлашув маданияти, маънавий тарбия, Қуръони Карим, ҳадис, яхши сўз, ёмон сўз, нутқ одоби, ижтимоий муносабатлар, Имом Ғаззолий, Ибн Қоййим, ахлоқий фазилатлар, одоб-ахлоқ, тинчлик ва тотувлик

Исломда сўзлашув маданиятининг асосий мақсадлари инсонларнинг ўзаро мулоқотларини яхшилаш, ҳурмат ва одоб-ахлоқ қоидаларини сақлаш, ҳамда жамиятда тинчлик ва тотувликни таъминлашдир. Сўзлашув маданияти, аввало, Аллоҳ таолонинг каломини тушуниш ва унга амал қилиш учун муҳим восита ҳисобланади. Қуръони Карим ва ҳадисларда таъкидланганидек, сўзлашув маданияти инсоннинг маънавий ривожланишида, унинг ахлоқий тарбиясида асосий ўрин тутди.

Исломда сўзлашув маданиятининг муҳим жиҳатларидан бири бу яхши сўзларнинг инсон ҳаётидаги аҳамиятидир. Қуръони Каримда Аллоҳ таоло инсонларга яхши сўзларни айтишни буюради ва ёмон сўзлардан узоқ бўлишни тавсия қилади. Масалан, "Фуссилат" сурасининг 33-оятида шундай дейилади: "Кимнинг сўзи Аллоҳга даъват қилаётган ва яхши амаллар қилаётган кимсанинг сўзидан кўра яхши бўлур?" Бу оятдан кўриниб турибдики, яхши сўзлар Аллоҳ таолонинг розилигини топишга хизмат қилади.

Сўзлашув маданиятининг яна бир муҳим мақсади жамиятда ҳурмат ва ўзаро тушунишни мустаҳкамлашдир. Пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.)нинг ҳадисларида айтилишича, мусулмон киши бошқаларга яхшилик қилиб, уларга

нарсаларни чиройли ва тушунарли қилиб айтиши лозим. Бу билан у жамиятдаги муносабатларни яхшилади ва тинчликка ҳисса қўшади. Ҳадисларда келтирилган одоб-ахлоқ қоидалари инсонларнинг бир-бирлари билан муносабатларини тартибга солади ва уларни яхши инсон бўлишга ундайди.

Муҳаммад ал-Ғаззолийнинг таъкидлашича, сўзлашув маданияти инсонларнинг ахлоқий тарбиясида асосий ўрин тутди. Унинг фикрича, инсонлар ўз сўзларига эътибор беришлари ва уларни фақатгина яхшиликка йўналтиришлари керак. Чунки ҳар бир сўз инсоннинг ички дунёси ва унинг ахлоқий фазилатларини намоён этади.

Шу билан бирга, исломда сўзлашув маданиятининг мақсадларидан бири бу инсонларнинг ахлоқий камолотга эришишидир¹. Сўзлар инсонларнинг қалбига таъсир ўтказиб, уларни яхшиликка ёки ёмонликка етаклаши мумкин. Шу боисдан, Қуръони Карим ва ҳадисларда яхши сўзлар айтиш ва ёмон сўзлардан узоқ бўлиш таъкидланган. Бу билан инсонлар ўзаро муносабатларида яхшилик ва ҳурматга асосланган бир жамиятни барпо қилишлари мумкин.

Ислом таълимотларида сўзлашув маданияти инсоннинг маънавий ва ахлоқий камолотида катта аҳамиятга эга. Ислом динида инсоннинг нутқ маданияти, унинг мулоқотдаги одоби ва сўзларнинг маъноларини тушуниши жуда муҳим ҳисобланади. Сўзлашув маданияти инсоннинг ички дунёси, унинг эътиқоди ва ахлоқи билан чамбарчас боғлиқдир. Шу боис, исломда сўзлашув маданияти нафақат шахсий ҳаётда, балки ижтимоий ҳаётда ҳам аҳамиятлидир.

Имом ал-Ғаззолий ўзининг "Ихё улуумиддин" асарида сўзлашув маданиятининг аҳамиятини таъкидлаб, инсоннинг сўзлари унинг қалбидаги ҳистуйғуларини акс эттиришини айтиб ўтган. У кишининг фикрича, ҳар бир инсон ўз сўзларига масъул бўлиши, уларни эҳтиёткорлик билан ишлатиши лозим. Ал-Ғаззолийнинг таъкидлашича, сўз инсоннинг қалбидаги нифоқ ва иймон даражасини кўрсатувчи кўзгудир. Шунингдек, у кишининг фикрича, сўзлашув маданияти ва одоб-ахлоқ инсоннинг маънавий камолотида муҳим ўрин тутди.

Ислом таълимотларида сўзлашув маданиятининг аҳамияти катта эканлигини тасдиқловчи бир қатор ҳадислар ва оятлар мавжуд. Қуръони Каримда Аллоҳ таоло инсонларни яхши сўзларни ишлатишга ва ёмон сўзлардан сақланишга чақирган. Масалан, "Фуссилат" сураси, 33-оятида шундай дейилади: "Кимнинг сўзи Аллоҳга даъват қилувчининг сўзидан яхши бўлиши мумкин?" Бу оятда яхши сўзларнинг аҳамияти ва уларнинг Аллоҳ ҳузуридаги кадр-қиммати кўрсатилган.

¹ Самигова Х. Б. и др. НУТҚ МАДАНИЯТИНИНГ ЭТИК АСПЕКТИ //Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 84-88.

Шунингдек, ҳадисларда Пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.) инсонларнинг сўзлашув одоби ҳақида кўп маротаба таълим берганлар. Бир ҳадисда: "Ким Аллоҳга ва қиёмат кунига ишонса, яхши сўз гапирсин ёки сукут сақласин", деганлар. Бу ҳадисда сўзлашув маданиятининг аҳамияти ва сўзларнинг инсон ҳаётидаги ўрни яна бир бор тасдиқланган.

Исломда сўзлашув маданияти нафақат шахсий, балки ижтимоий муносабатларда ҳам муҳимдир. Яхши сўзлар жамиятдаги муносабатларни яхшилади, инсонлар ўртасидаги меҳр-оқибатни мустаҳкамлайди. Шу боис, ислом таълимотларида сўзлашув маданияти катта аҳамият касб этади ва ҳар бир инсон бу маданиятни ўрганиши ва унга амал қилиши зарур.

Ислам динида сўзлашув маданияти ва унинг шахсий ҳамда ижтимоий ҳаётдаги аҳамияти катта ўрин тутди. Сўзлашув маданияти инсоннинг нафақат шахсий ҳаётида, балки жамиятдаги ижтимоий муносабатларида ҳам муҳим аҳамиятга эга. Ислом таълимотига кўра, инсонларнинг бир-бири билан муомала қилишлари, сўзлашув маданияти ва одоблари ҳар бир мусулмоннинг ахлоқий жиҳатларини акс эттиради.

Қуръони Карим ва ҳадисларда сўзлашув маданиятининг аҳамияти кўп бор таъкидланган. Исломда яхши сўз ва ёмон сўзлар ўртасидаги фарқ катта аҳамиятга эга. Яхши сўз инсонларнинг ўзаро муносабатларини яхшилади, уларни бир-бирига яқинлаштиради, душманлик ва адоватни йўқ қилади. Қуръонда шундай дейилади: "Яхши сўз ёмон сўздан яхшидир. Яхши сўз - у меваги дарахт кабудир, унинг илдизи ерда мустаҳкам ўрнашган, шохлари эса осмонда" (Иброҳим сураси, 24-оят).

Ислом олими Ибн Қоййимнинг таъкидлашича, сўзлашув маданияти инсоннинг ички дунёси, ахлоқи ва маънавиятини намоён қилади. Унинг фикрича, инсоннинг сўзлари унинг қалбидаги ният ва ҳис-туйғуларни акс эттиради. Агар инсоннинг қалби пок ва яхшиликка тўла бўлса, унинг сўзлари ҳам шундай бўлади. Шунингдек, инсоннинг қалбида ёмонлик ва адоват бўлса, унинг сўзлари ҳам шундай бўлади. Демак, сўзлашув маданияти инсоннинг ички дунёси ва ахлоқий ҳолатини яхшилашга хизмат қилади.

Шахсий ҳаётда сўзлашув маданиятининг аҳамияти инсоннинг ўзаро муносабатларини яхшилашда намоён бўлади. Яхши сўзлар инсонларнинг ўзаро ҳурматини оширади, уларни бир-бирига яқинлаштиради ва дўстликни мустаҳкамлайди. Бу эса шахсий ҳаётнинг барқарорлиги ва маънавий бойлигини таъминлайди.

Ижтимоий ҳаётда сўзлашув маданиятининг аҳамияти янада катта аҳамиятга эга. Жамиятдаги инсонлар ўртасидаги муносабатлар, муомала ва мулоқот маданияти жамиятнинг умумий ахлоқий даражасини кўрсатади. Сўзлашув маданияти жамиятда тинчлик ва барқарорликни таъминлашда,

адолатни қарор топтиришда муҳим роль ўйнайди. Яхши сўзлар ва одобли муомала жамиятдаги келишмовчиликларни ҳал қилишда, турли зиддиятларни бартараф этишда самарали восита ҳисобланади.

Шундай қилиб, Ислом динида сўзлашув маданиятининг аҳамияти ва мақсади инсоннинг шахсий ва ижтимоий ҳаётидаги ўрнини мустаҳкамлашдан иборат бўлиб, бу таълимот инсонларнинг бир-бирига нисбатан яхшилик, ҳурмат ва адолат билан муносабатда бўлишларини тарғиб қилади.

Исломда яхши сўз ва ёмон сўзларнинг фарқи ҳақидаги таълимотлар инсоннинг ахлоқий тарбияси ва жамиятдаги муносабатларни мустаҳкамлашда муҳим ўрин тутаяди. Ислом таълимотларига кўра, сўзлашув маданияти инсоннинг имони ва ахлоқий фазилатларини намоён этади. Қуръон ва ҳадисларда яхши сўз ва ёмон сўзлар орасидаги фарқ аниқ таърифланган бўлиб, бу таълимотлар инсонларнинг кундалик ҳаётида қўлланилиши зарур.

Қуръони Каримда Аллоҳ таоло шундай марҳамат қилади: “Аллоҳга ва охират кунига имон келтирган кимса яхши сўз айтсин ёки сукут қилсин” (Муслим ривояти). Бу оятда яхши сўз айтмоқлик имоннинг бир қисмидир ва ҳар бир мўмин инсоннинг бурчидир. Яхши сўзлар инсонларнинг бир-бирига бўлган ҳурматини оширади, дўстлик ва ўзаро ҳамкорликни мустаҳкамлайди. Исломда яхши сўзлар меҳр-муҳаббат, раҳмдиллик, сабр-тоқат ва кечиримлилик каби ахлоқий фазилатларни тарғиб қилади.

Яхши сўзларнинг туб моҳияти ҳақида сўз юритган машҳур олим, Имом Ғаззолий, яхши сўзлар инсоннинг қалбини поклашда ва унинг маънавий ривожланишида муҳим аҳамиятга эга эканлигини таъкидлайди. Унинг фикрича, яхши сўзлар нафақат инсоннинг ўзини, балки жамиятни ҳам яхшиликка олиб боради. Яхши сўзлар қалбда имон нурини ёқади ва инсонларни ҳақиқатга етаклайди.

Ёмон сўзлар эса, аксинча, инсонлар ўртасида низо ва ихтилофлар келтириб чиқаради. Қуръони Каримда ёмон сўзлардан узоқ туриш буюрилган ва бу сўзларнинг инсонга ҳамда жамиятга етказадиган зарарлари таъкидланган. “Ёмон сўз айтманглар ва бир-бирларингизга ҳақорат қилманглар” (Бақара, 263). Ёмон сўзлар инсонларнинг қалбини қарангилатади, ўзаро ишонч ва ҳурматни йўқотади.

Шундай қилиб, исломда яхши сўз ва ёмон сўзлар орасидаги фарқ аниқ белгиланган бўлиб, бу таълимотлар инсонларнинг ахлоқий тарбиясида ва жамиятдаги муносабатларни мустаҳкамлашда муҳим ўрин тутаяди. Яхши сўзлар инсонни маънавий ривожлантириб, жамиятни яхшиликка етаклайди, ёмон сўзлар эса аксинча, инсонлар ўртасида низо ва ихтилофларга олиб келади. Ислом таълимотларида яхши сўзларни тарғиб қилиш ва ёмон сўзлардан узоқ туришга алоҳида эътибор қаратилган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Касимова Н. Ш. Мусульманское право: история и современность. М.: Юрист, 2005. - 576с.
2. Кунтугды Р. Суфизм в исламе. М.: Ислам, 2007. - 192с.
3. Самигова Х. Б. и др. НУТҚ МАДАНИЯТИНИНГ ЭТИК АСПЕКТИ //Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 84-88.
4. Самигова Х. Б. и др. НУТҚ МАДАНИЯТИНИНГ ЭТИК АСПЕКТИ //Ta'limning

